

Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών
Τμήμα Οικονομικής Επιστήμης
Εαρινό Εξάμηνο 2018-19

Οικονομική Κοινωνιολογία

Διδάσκων: Δημήτρης Λάλλας

**Η ανάπτυξη και η κρίση
του κράτους πρόνοιας**

και

του φροντισμού

- Από τη δεκαετία του 1960, τα φαινόμενα της υψηλής ανεργίας και του πληθωρισμού έκαναν την επανεμφάνισή τους στις ανεπτυγμένες, βιομηχανικές κοινωνίες του δυτικού κόσμου.
- Η θεσμική προσέγγιση της Οικονομικής Κοινωνιολογίας επανήλθε ως χρήσιμη μεθοδολογική προσέγγιση για την κατανόηση και την εξήγηση των φαινομένων αυτών και των ιδιαίτερων εκφάνσεών τους στο πλαίσιο των διαφορετικών εθνών-κρατών.
- Κατά τη δεκαετία του 1970, ο κλάδος της Οικονομικής Κοινωνιολογίας «ανακάμπτει» στρεφόμενος στη μελέτη των ανεπτυγμένων χωρών.
- Το ερευνητικό ενδιαφέρον εστίασε στον ρόλο των θεσμών, και ιδίως του κράτους και των πολιτικών θεσμών, σχετικά με τις οικονομικές εξελίξεις και τις κοινωνικές εντάσεις που είχαν αρχίσει να οξύνονται εκείνη την περίοδο.
- Η δεκαετία του 1970 σηματοδοτεί την απαρχή της κρίσης του κεϋνσιανού κράτους πρόνοιας και του φορντικού μοντέλου παραγωγής.

• Η ανάπτυξη του κράτους πρόνοιας

- Το «κιϋνσιανό κράτος πρόνοιας» αποτέλεσε ένα σύστημα κρατικής πρόνοιας, το οποίο θεμελιώθηκε μεταπολεμικά σε όλες σχεδόν τις χώρες του δυτικού κόσμου.
- Ενώ στη σκέψη του Κένυς ο παρεμβατικός ρόλος του κράτους για την τόνωση της ζήτησης και την εξασφάλιση της πλήρους απασχόλησης αφορούσε τις περιόδους οικονομικής ύφεσης, η οικονομική πολιτική των δυτικών κρατών «επέκτεινε» την εφαρμογή των ιδεών αυτών.
- Η «κιϋνσιανή επέκταση» αναφέρεται στο ρόλο που ανέλαβε το κράτος για την προώθηση και υποστήριξη της οικονομικής ανάπτυξης μακροπρόθεσμα, χωρίς να περιορίζεται στην αντιμετώπιση μόνο των φαινομένων της οικονομικής ύφεσης.
- Επίσης, ανεξάρτητα από την κατάσταση ύφεσης ή ανάπτυξης που μπορεί να βρισκόταν η οικονομία και ανεξάρτητα από το επίπεδο απασχόλησης, τα δυτικά κράτη αξιοποίησαν τα προνοιακά προγράμματα για την απόσπαση και παγίωση της κοινωνικής-πολιτικής συναίνεσης.

- **Κεϋνσιανά μοντέλα: Το «αδύναμο» και το «ισχυρό» μοντέλο κρατικής προνοιακής πολιτικής**

- **α) Το «αδύναμο» κεϋνσιανό μοντέλο**
- Το μοντέλο αυτό κρατικής παρέμβασης υιοθετήθηκε από τις Η.Π.Α μέχρι τη δεκαετία του 1970.
- Το κράτος παρεμβαίνει μέσω φορολογικών, νομισματικών πολιτικών και αξιοποιεί τα «εργαλεία» του δημόσιου δανεισμού και των ελλειμματικών δαπανών προκειμένου να διατηρήσει ή/και να τονώσει τη ζήτηση σε περιόδους οικονομικής ύφεσης.
- Σε περιόδους οικονομικής ανάπτυξης και πλήρους απασχόλησης, το κράτος επιδιώκει την επιβράδυνση της ζήτησης.
- Στόχοι του παρεμβατικού ρόλου του κράτους είναι η σταθεροποίηση της οικονομίας.
- Η οικονομική αυτή πολιτική του κράτους ονομάστηκε “stop and go”, καθώς χαρακτηριζόταν από την εναλλαγή μέτρων τα οποία, ανάλογα με τον οικονομικό κύκλο, τόνωναν ή συγκρατούσαν τη ζήτηση.
- Στο μοντέλο αυτό, οι κοινωνικές δαπάνες είναι περιορισμένες.

- β) «Ισχυρό» κεϋνσιανό μοντέλο
- Το «ισχυρό» κεϋνσιανό μοντέλο υιοθετήθηκε από τις οικονομικές πολιτικές των σκανδιναβικών κρατών, με χαρακτηριστικότερη περίπτωση αυτό της Σουηδίας.
- Η οικονομική πολιτική του κράτους είναι δεσμευμένη και προσανατολισμένη στη διασφάλιση της πλήρους απασχόλησης, στην οικονομική ανάπτυξη και στην αύξηση των κοινωνικών δαπανών.
- Η υιοθέτηση του ενός ή του άλλου μοντέλου οικονομικής πολιτικής εξαρτάται από το σύστημα εκπροσώπησης των κοινωνικών και οικονομικών συμφερόντων, από τη δυναμική των διεκδικήσεων και από την πολιτική ταυτότητα των κυβερνήσεων.
- Σε γενικές γραμμές, ο ισχυρός τύπος του κεϋνσιανού μοντέλου συνδέθηκε με ισχυρά και συγκεντρωτικά συνδικάτα, με ισχυρούς θεσμούς στις εργασιακές σχέσεις και με κυβερνήσεις που στηρίζονταν σε μόνιμη βάση από δυνάμεις της Αριστεράς, αφοσιωμένες στο στόχο της εξάπλωσης του κράτους πρόνοιας και της πλήρους απασχόλησης.

- **Η εξάπλωση των προγραμμάτων πρόνοιας**
- **Α)** Η εξάπλωση των προγραμμάτων πρόνοιας θεωρείται αποτέλεσμα των διεκδικήσεων των χαμηλότερων κοινωνικών τάξεων και έκφραση της αναγνώρισης του «δικαιώματος του πολίτη».
- Τα κοινωνικά, ανθρώπινα και πολιτικά δικαιώματα αυτών των τάξεων κατοχυρώθηκαν νομικά και εκπληρώθηκαν μέσα από τις κρατικά παρεχόμενες προνοιακές υπηρεσίες (ασφαλιστική κάλυψη για ασθένεια, εργατικά ατυχήματα, ανεργία, γήρας) και την πρόσβαση σε βασικά αγαθά (υγεία, εκπαίδευση, πολιτισμός).
- Η αντιμετώπιση των αιτημάτων και των διεκδικήσεων αυτών από την πλευρά του κράτους και των κυρίαρχων τάξεων καθόριζε και την οξύτητα των κοινωνικών συγκρούσεων.
- Όπου το πολιτικό σύστημα ήταν ανοικτό και διαπραγματευόταν τα αιτήματα των εργαζομένων, αυτά εκφράζονταν σταδιακά, χωρίς να προκαλούν κρίση στους δημοκρατικούς θεσμούς
- Το ακριβώς αντίθετο συνέβη όπου οι παραδοσιακοί θεσμοί και οι κυρίαρχες κοινωνικές τάξεις παρεμπόδιζαν την έκφραση των νέων δικαιωμάτων της εργατικής τάξης.

- **B)** Κατά τη νεομαρξιστική θεωρία του κράτους, ο διευρυμένος προνοιακός ρόλος του κράτους συνέβαλε στην αναπαραγωγή του καπιταλιστικού συστήματος τόσο με οικονομικούς όσο και με κοινωνικο-πολιτικούς όρους.
- Η διάδοση προγραμμάτων κοινωνικής προστασίας εξηγήθηκε με όρους οικονομικής συσσώρευσης και διατήρησης της κοινωνικής συναίνεσης.
- Κατά τον Ο' Κόνορ, η αναπαραγωγή του καπιταλιστικού συστήματος διασφαλιζόταν μέσα από τις «κοινωνικές δαπάνες» του κράτους και την ανάληψη από αυτό του «κοινωνικού κόστους παραγωγής».
- Οι «κοινωνικές δαπάνες» αφορούν:
 - **α)** «κοινωνικές επενδύσεις» (δημόσια έργα υποδομών, χρηματοδότηση ερευνών)
 - **β)** «κοινωνική κατανάλωση» (δαπάνες στην υγεία, εκπαίδευση, κατοικία, πολιτισμό)
- Το «κοινωνικό κόστος παραγωγής» αναφέρεται σε χαρακτηριστικές παρεμβάσεις του κράτους πρόνοιας για την καταπολέμηση της ανεργίας και της φτώχειας.

- Η ποικιλία και οι διαφορές των κοινωνικών πολιτικών και των μοντέλων πρόνοιας εξηγείται σε μεγάλο βαθμό και από το καθεστώς πολιτικής διακυβέρνησης.
- Σε αυταρχικά καθεστώτα (Γερμανία, Ιταλία, Αυστρία) τα προγράμματα κοινωνικής προστασίας ήταν σε μεγάλο βαθμό αποτέλεσμα της αντίδρασης των συντηρητικών ελίτ απέναντι στην εμφάνιση του εργατικού κινήματος.
- Η κοινωνική προστασία αποτέλεσε και ένα μέσο απόσπασης κοινωνικής συναίνεσης και πολιτικής νομιμοποίησης των κυρίαρχων ελίτ.
- Στα αστικά κοινοβουλευτικά καθεστώτα η θεμελίωση της κοινωνικής προστασίας καθυστέρησε λόγω της επιφυλακτικότητας και της άρνησης των εργατικών κομμάτων απέναντι στις κρατικές παρεμβάσεις.
- Κατά τη διάρκεια του Μεσοπολέμου αλλά και μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, η κρατική πολιτική μέριμνας ήταν πιο ισχυρή στις χώρες αυτές όπου υπήρχε ισχυρό εργατικό κίνημα ή/και σε περιπτώσεις όπου εργατικά κόμματα συμμετείχαν στη διακυβέρνηση.
- Μεταπολεμικά, θεσπίστηκαν εθνικά συστήματα κοινωνικής ασφάλισης με υποχρεωτικό και διευρυμένο χαρακτήρα, τα οποία κάλυπταν το σύνολο του πληθυσμού.

- **Ιδεότυποι του κράτους πρόνοιας**

- **1) «Θεσμικό-αναδιανεμητικό»**

- *Βασικά χαρακτηριστικά:*

- α) υποχρεωτική ασφάλιση ολόκληρου του πληθυσμού
- β) επέκταση των δημόσιων προγραμμάτων και ίση πρόσβαση όλων των πολιτών
- γ) επενδύσεις για βελτίωση βασικών υπηρεσιών, όπως υγεία, εκπαίδευση, κοινωνικές υπηρεσίες
- δ) άντληση πόρων χρηματοδότησης των προνοιακών συστημάτων μέσω της φορολογίας
- Αυτός ο τύπος κράτους πρόνοιας εντοπίζεται στις σκανδιναβικές χώρες (Σουηδία, Νορβηγία Δανία) όπου υπήρχε μια ισχυρή παράδοση στο εργατικό κίνημα και διαρκής παρουσία αριστερών κομμάτων στους κυβερνητικούς σχηματισμούς.
- Το σύστημα κοινωνικής προστασίας στόχευε στην αντιμετώπιση της κοινωνικής ανισότητας μέσω αναδιανεμητικών πολιτικών.

- **2) «υπολειμματικό» κράτος πρόνοιας**

- ***Βασικά χαρακτηριστικά:***

- α) προνοιακή κάλυψη των κοινωνικών ομάδων που βρίσκονται στο όριο της φτώχειας και της ανέχειας
- β) επιλεκτική στόχευση/απεύθυνση των προγραμμάτων
- γ) περιορισμένες δαπάνες
- Ο τύπος αυτός του κράτους πρόνοιας εντοπίζεται σε χώρες, όπως οι ΗΠΑ, ο Καναδάς, η Αυστραλία, το Ηνωμένο Βασίλειο, όπου επικρατεί η φιλελεύθερη ιδεολογία και το εργατικό κίνημα και τα σοσιαλιστικά και κομμουνιστικά κόμματα είναι αποδυναμωμένα ή/και ανύπαρκτα.

- **3) «Βιομηχανικό» / «συντηρητικό-κορπορατιστικό» κράτος πρόνοιας**

- ***Βασικά χαρακτηριστικά:***

- α) υποχρεωτικό εθνικό σύστημα ασφάλισης
- β) παροχή επιδομάτων βάσει της επαγγελματικής κατηγορίας
- γ) περιορισμένες αναδιανεμητικές παροχές
- δ) χρηματοδότηση βάσει ιδιωτικών εισφορών
- Ο τύπος αυτός του κράτους πρόνοιας εντοπίζεται σε χώρες όπως η Γερμανία, η Αυστρία, το Βέλγιο, η Ιταλία, η Ισπανία, η Πορτογαλία.

- Μεταπολεμιά, η αύξηση των κοινωνικών δαπανών συνέβαλε σε μεγάλο βαθμό στην εκτίναξη της οικονομίας.
- Το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και το τέλος της δεκαετίας του 1960 σηματοδοτούν την έναρξη και το κλείσιμο, αντίστοιχα, ενός «ενάρετου κύκλου» ανάμεσα σε κοινωνικές δαπάνες, αύξηση της κατανάλωσης και οικονομική ανάπτυξη σε συνθήκες χαμηλού πληθωρισμού.
- Κρίσιμο ρόλο για τη δημιουργία αυτού του «κύκλου» έπαιξαν οι εξής παράγοντες:
 - α) η προσφορά φτηνού εργατικού δυναμικού
 - β) η μεγάλη ποικιλία αναγκών που ικανοποιούνταν μέσω της μαζικής παραγωγής
 - γ) η φιλελευθεροποίηση του διεθνούς εμπορίου
 - δ) η εξωτερική οικονομική πολιτική των Η.Π.Α

- **Η κρίση του κράτους πρόνοιας**

- Τη δεκαετία του '70, η οικονομική ανάπτυξη και η κοινωνική ειρήνη των πιο αναπτυγμένων καπιταλιστικών χωρών υπονομεύτηκαν.
- Οι λόγοι αυτής της εξέλιξης είναι:
 - α) αναθέρμανση των συγκρούσεων στο πεδίο των εργασιακών σχέσεων
 - β) αύξηση του πληθωρισμού
 - γ) σημαντική μείωση των ρυθμών ανάπτυξης
 - δ) αύξηση της ανεργίας
- Το μοντέλο του κράτους πρόνοιας υπονομεύτηκε, κατά παράδοξο τρόπο, λόγω της επιτυχίας του.
- Οι αναλυτές κάνουν λόγο για **δύο τύπους εκφυλιστικών συμπτωμάτων**.
- Ο πρώτος τύπος σχετίζεται με τις αλλαγές που συμβαίνουν στο μικροεπίπεδο, εξαιτίας της ραγδαίας μείωσης της ανεργίας.
- Ο δεύτερος τύπος αφορά το μακρο-οικονομικό επίπεδο και τη δυσκολία ελέγχου των δημόσιων δαπανών που συνεπάγεται η επέκταση του συστήματος κοινωνικής προστασίας.

- Το εργατικό κίνημα άρχιζε να διαμορφώνει και να προωθεί νέα αιτήματα γύρω από τους μισθούς και τα πολιτικά και κοινωνικά δικαιώματα.
- Κατά τη δεκαετία του 1960, ο διεθνής ανταγωνισμός συνέβαλε στην ανάπτυξη νέων μορφών οργάνωσης της εργασίας ταιυλορικού τύπου. Αυτός ο τύπος οργάνωσης (ιεραρχία, αυστηρός καταμερισμός εργασιών, ασφυκτικός έλεγχος, μονότονη και εξαντλητική εργασία) προκάλεσε έντονες κοινωνικές αντιδράσεις.
- Σε αυτό το πλαίσιο, οι *ταξικοί ανταγωνισμοί οξύνονται*.
- Οι μισθολογικές διεκδικήσεις των ισχυροποιημένων συνδικαλιστικών οργανώσεων συμβάλλει στο φαινόμενο της ανόδου των τιμών, το οποίο με τη σειρά του προκάλεσε *πληθωριστικές τάσεις*.
- Ένας άλλος παράγοντας που συνέβαλε στην πρόκληση πληθωριστικών τάσεων ήταν η κυβερνητική πολιτική παροχών.
- Η ασφαλιστική κάλυψη, οι συντάξεις, τα επιδόματα ανεργίας και εν γένει οι κοινωνικές παροχές αποτελούσαν μέσα απόσπασης κοινωνικής συναίνεσης και κύριο τρόπο νομιμοποίησης των καπιταλιστικών δημοκρατιών.
- Ακόμα και στις περιπτώσεις που οι κρατικοί προϋπολογισμοί παρουσίαζαν ελλείμματα, η επιλογή της μείωσης των παροχών αυτών δεν ήταν εύκολη για τις πολιτικές ηγεσίες.

- Ένας αιόμη παράγοντας που συνέβαλε στην κρίση του κεϋνσιανού κράτους ήταν ο *κορεσμός της αγοράς τυποποιημένων προϊόντων μαζικής κατανάλωσης*.
- Επίσης, οι *αναδυόμενες βιομηχανικές δυνάμεις* όξυναν τον ανταγωνισμό τους με τις ανεπτυγμένες βιομηχανικές χώρες της δύσης.
- Δύο συγκυριακοί λόγοι, όπως η απότομη *αύξηση των τιμών του πετρελαίου* και η *αποδιάρθρωση του συστήματος των σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών* στη βάση του κανόνα του χρυσού, συνέβαλαν και αυτοί στην επιδείνωση της οικονομίας των δυτικών καπιταλιστικών κοινωνιών.

• Η ανάπτυξη του φορντισμού

- Κατά τον 20^ο αιώνα, και κυρίως μετά τον Β' Παγκόσμιο πόλεμο, το μοντέλο οικονομικής οργάνωσης που επικράτησε ήταν το επονομαζόμενο «φορντικό» ή «φορντικό-ταιϋλορικό».
- Μεγάλες επιχειρήσεις υιοθέτησαν αυτό το μοντέλο παραγωγικής και οικονομικής οργάνωσης.
- **Βασικά χαρακτηριστικά του «φορντικού μοντέλου»:**
- α) Οι επιχειρήσεις αποκτούν *κάθετη παραγωγική δομή*, καθώς ελέγχουν όλα τα στάδια της παραγωγικής διαδικασίας (έλεγχος των πλουτοπαραγωγικών πηγών, ανάπτυξη τομέων έρευνας και ανάπτυξης καινούριων προϊόντων)
- β) Οι φορντικές επιχειρήσεις, αξιοποιώντας τις νέες παραγωγικές τεχνολογίες, προσανατολίζονται στη *μαζική παραγωγή τυποποιημένων προϊόντων*, μειώνοντας έτσι το κόστος ανά μονάδα παραγωγής
- γ) Η παραγωγική διαδικασία επιτελούνταν από ένα σχετικά *ημι-ειδικευμένο εργατικό δυναμικό*, η οργάνωση του οποίου ακολουθούσε τις επιταγές του «*ταιϋλορισμού*»:
- γ.1) κατακερματισμός της εργασίας σε μονότονα, επαναλαμβανόμενα καθήκοντα
- γ.2) ιεραρχικός έλεγχος
- γ.3) η διοίκηση (management) αναλάμβανε τον συντονισμό και τον έλεγχο των επιμέρους παραγωγικών καθηκόντων και λειτουργιών.

- Δύο βασικοί παράγοντες που ευνόησαν την αποδοχή αυτού του παραγωγικού μοντέλου είναι **α)** η διάδοση του ηλεκτρισμού ως φθηνού και εύκολα διαθέσιμου ενεργειακού μέσου και **β)** η βελτίωση και η ανάπτυξη της τεχνολογίας των μεταφορών και των επικοινωνιών.
- Η ταχύτητα εξάπλωσης του φορντικού μοντέλου διέφερε από χώρα σε χώρα και εξαρτιόταν από μια σειρά θεσμικών παραγόντων, όπως:
 - **α)** το μέγεθος της αγοράς/το μέγεθος του κράτους
 - **β)** η πολιτική προστασίας των εθνικών οικονομιών
 - **γ)** ο βαθμός διαφοροποίησης των τρόπων ζωής και των γούστων του πληθυσμού
 - **δ)** ο χρηματοπιστωτικός τομέας
 - **ε)** η εσωτερική οργάνωση των επιχειρήσεων
 - **στ)** οι εργασιακές σχέσεις

- **Η σύνδεση του φορντισμού με το κράτος πρόνοιας**
- Ιδίως μετά τη δεκαετία του 1930, η ανάγκη για οικονομική σταθερότητα οδήγησε στις συλλογικές διαπραγματεύσεις και τη θεσμοποίηση των εργασιακών σχέσεων με στόχο τον περιορισμό των συγκρούσεων και την εξασφάλιση της συνεργασίας της μεγάλης και ομοιογενούς εργατικής τάξης στα εργοστάσια.
- Επιπλέον στην προσπάθεια μείωσης του κενού μεταξύ παραγωγής και κατανάλωσης το κράτος πήρε μια σειρά από πολιτικά μέτρα για την κάλυψη της ζήτησης.
- Με τον τρόπο αυτό, οι παρεμβάσεις του Δημοσίου και η εξομάλυνση των εργασιακών σχέσεων κατάφεραν να σταθεροποιήσουν την αγορά, δημιουργώντας ευνοϊκές προϋποθέσεις για την πλήρη ανάπτυξη της μαζικής παραγωγής που χαρακτήρισε τη μεταπολεμική περίοδο.

• Η κρίση του φορντισμού

- Αίτια της κρίσης
- α) ο κορεσμός της αγοράς των μαζικά παραγόμενων προϊόντων
- β) η ζήτηση για προϊόντα υψηλής ποιότητας
- γ) η δυναμική εμφάνιση των νέων βιομηχανικών χωρών, οι οποίες είχαν τη δυνατότητα παραγωγής με μικρό κόστος εργασίας
- δ) η απότομη άνοδος στις τιμές του πετρελαίου και των πρώτων υλών
- ε) η κατάρρευση των σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών
- στ) η κλιμάκωση των συγκρούσεων στις εργασιακές σχέσεις

• Ευελιξία

- Η υψηλή παραγωγική τεχνολογία επέτρεψε στις επιχειρήσεις να παράγουν διαφοροποιημένα, υψηλής ποιότητας και χαμηλού κόστους προϊόντα.
- Οι αλλαγές στο λογισμικό των παραγωγικών μηχανών έδινε τη δυνατότητα παραγωγής διαφορετικών προϊόντων σε σχετικά μικρές ποσότητες.
- Οι μεγάλες εταιρείες που μπορούσαν να παράγουν μαζικά προϊόντα και οι οποίες στράφηκαν σε αγαθά πολυτελείας, όπως και οι μικρές βιοτεχνίες που ήθελαν να βελτιώσουν την ποιότητα των προσφερόμενων αγαθών τους, ήταν σε θέση να εκμεταλλευτούν τα πλεονεκτήματα της νέας τεχνολογίας.
- Οι επιχειρήσεις πια, αξιοποιώντας τη σύγχρονη τεχνολογία, μπορούσαν να ανταποκριθούν στην υψηλή διακύμανση της ζήτησης αναφορικά με τα προϊόντα πολυτελείας, που παράγονταν σε μικρές ποσότητες αλλά για τα οποία οι καταναλωτές ήταν πρόθυμοι να δαπανήσουν μεγαλύτερα χρηματικά ποσά.
- Οι εταιρείες έτσι απέφευγαν τον ανταγωνισμό των νέων βιομηχανικών χωρών, οι οποίες διατηρούσαν ως πλεονέκτημα το χαμηλό κόστος παραγωγής στη βάση, εν πολλοίς, της φθηνής εργατικής δύναμης.

- «Νεο-φορντισμός»: μοντέλο «ευέλικτης μαζικής παραγωγής»
- Παράλληλα με τις στρατηγικές ευελιξίας και βελτίωσης της ποιότητας, ορισμένες εταιρείες προσπάθησαν να αναδιοργανώσουν το φορντικό μοντέλο και να εκμεταλλευτούν τις αγορές μαζικών προϊόντων που εξακολουθούσαν να λειτουργούν στις χώρες του ανεπτυγμένου και του αναπτυσσόμενου κόσμου.
- Η επιχειρηματική αυτή στρατηγική για την εκμετάλλευση των μαζικών αγορών επιδιώχθηκε με δύο τρόπους:
- α) τη χρήση νέων τεχνολογιών στην ανασυγκρότηση του φορντικού μοντέλου
- β) την τάση σχηματισμού πολυεθνικών εταιρειών

- Οι επιχειρήσεις που υιοθετούν αυτό το παραγωγικό μοντέλο συνεχίζουν να διατηρούν κάποια βασικά στοιχεία του φορντικού μοντέλου, όπως
- 1) ο διαχωρισμός δημιουργικής και εκτελεστικής λειτουργίας
- 2) η κάθετη οργάνωση της παραγωγής
- 3) ιεραρχία
- 4) διοίκηση
- 5) μικρός βαθμός αυτονομίας των εργαζομένων που αναλαμβάνουν εκτελεστικά καθήκοντα.
- Τα νέα στοιχεία αφορούν τη χρήση ρομποτικής τεχνολογίας η οποία επιτρέπει:
 - α) αύξηση της ποικιλίας των παραγόμενων προϊόντων
 - β) μείωση του εργατικού κόστους
- Το μοντέλο αυτό έχει ονομαστεί και «νεο-ταιϋλορισμός» καθώς η ενσωμάτωση των παραγωγικών δεξιοτήτων και των γνώσεων στις μηχανές καθιστούσε τους εργαζόμενους απλά εκτελεστικά όργανα, αποξενωμένα από την παραγωγική διαδικασία, υποκειμένα στον ιεραρχικό έλεγχο, στην αξιολόγηση και στο συντονισμό τους από τη διοίκηση.

- Μεγάλες επιχειρήσεις αναζήτησαν την πρόσβαση σε νέες αγορές με χαμηλό εργασιακό κόστος, παράγοντας που θα τους έδινε ένα σημαντικό πλεονέκτημα στο διεθνή ανταγωνισμό.
- Η πρόσβαση αυτή επιδιώχθηκε μέσα από επενδυτικές κινήσεις εξαγορών και συγχωνεύσεων επιχειρήσεων σε αναπτυσσόμενες χώρες.
- Μεγάλοι επιχειρηματικοί όμιλοι και πολυεθνικές επιχειρήσεις συγκροτήθηκαν διασφαλίζοντας, μεταξύ άλλων, και την πρόσβαση των επιχειρήσεων αυτών σε αγορές εργασίας, που «στελεχώνονταν» από εργατικό δυναμικό ανασφάλιστο, κερματισμένο και πολιτικά ανοργάνωτο και ανίσχυρο, και ως ει τούτου, φθηνό.

- **Βιβλιογραφικές αναφορές/πηγές**

- Τριτζίλια Κάρλο, *Οικονομική Κοινωνιολογία: Κράτος, Αγορά και Κοινωνία στον Σύγχρονο Καπιταλισμό*, μτφρ. Χ. Τσαμπρούνης, επιμ. Μ. Ψαλιδόπουλος, Παπαζήσης, Αθήνα: 2004, σελ. 269-281, 315-324.